

Оксана Терешкун

СУЧАСНІ БІОТЕХНОЛОГІЇ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ ІНДИВІДА

У статті здійснюється спроба розглянути сучасні біотехнології з позиції “завтрашньої сучасності”, тобто очима нащадків, а також їх вплив на ідентичність та самоідентичність індивіда як стану відхилення від традиційної системи самоідентифікації.

Ключові слова: ідентичність, самоідентичність, особистість, людина, індивід, буття, техніка, біотехнології, наука, геном, інструменталізація індивіда.

Tereshkun O. Modern biotechnology and individual identity.

The article is an attempt to consider the modern biotechnology from the point of view “beyond tomorrow”, ie through the eyes of descendants, as well as problems of identity and self-identity as a condition of digression from the traditional system of self-identification.

Key words: identity, self-identity, person, personality, individual, being, technology, biotechnology, science, genome, instrumentalization of the individual.

Терешкун О. Современные биотехнологии и идентичность индивида

В статье осуществляется попытка рассмотреть современные биотехнологии с позиции “завтрашней современности”, т. е. глазами потомков, а также их влияние на идентичность и самоидентичность индивида как состояния отклонения от традиционной системы самоидентификации.

Ключевые слова: идентичность, самоидентичность, личность, человек, индивид, бытие, техника, биотехнологии, наука, геном, инструментализация индивида.

Кризовий стан ідентичності особистості в усьому світі пов'язаний з наступом культури постмодерну, пануванням всесвітньої інформаційної мережі, тотальної глобалізації. Питання про ідентичність людини в контексті біотехнологічних перетворень порушує глибинну метафізичну проблему специфічності людського буття. Драматичні ситуації людської екзистенції постійно повертають нас до питань: хто ми, яка основа нашого існування, свободи та власної гідності, рівності самим собі, тобто самототожності чи ідентичності?

© Оксана Терешкун, 2011

Актуальність дослідження пов'язана з використання допоміжних репродуктивних технологій, загострення уваги суспільства до моральної неоднозначності генної інженерії, регулювання народжуваності, перспектив репродуктивного і терапевтичного клонування, припустимості ліберальної евгеніки за допомогою поширення доїмплантаційної діагностики ембріонів. Ці та багато інших проблем, породжених наукою, біотехнікою та медициною, створюють своєрідний контекст буття сучасної людини, який можна охарактеризувати як системну проблематизацію людської ідентичності. За останнє десятиліття у світі з'явилося принципово нове коло проблем, окреслене новітніми біотехнологіями. Без перебільшення можна стверджувати, що спроби клонування людини можуть бути прирівняні за своєю значущістю до появи на Землі інопланетян. І. Кант у праці "Релігія в межах тільки розуму" говорив про неможливість відповісти на питання "що таке людина?", оскільки не існує ніякої іншої істоти, яку можна було б порівняти з людиною [4]. Сьогодні таку істоту людина намагається створити, експериментуючи зі своїм тілом, органами, способом свого відтворення, своєю самістю, межами свого існування.

Сучасні біотехнології дають в руки людині інструмент, який розширює її можливості панування над навколишнім світом. Баточисленні та різноманітні техніки радикального перетворення тіла, можливість обирати стать, змінюючи її, кардинально змінювати зовнішність, здійснювати втручання в біохімічні та молекулярнобіологічні механізми мають на меті керувати процесами еволюції людини як виду і спрямовані на підпорядкування та контроль людиною своєї власної природи. Філософсько-антропологічний аналіз цих процесів набуває сьогодні особливого значення, оскільки біотехнологічні ризики актуалізують питання про саморозуміння людиною її ідентичності.

Філософська традиція дослідження ідентичності як тотожності бере початок у діалектиці Платона. Подальший розвиток та різноманітні модифікації проблеми розроблялися у вченнях Г. Лейбніца, Дж. Локка, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля та ін. У некласичній філософії ХХ ст. інтерес до проблем ідентичності проявляв М. Гайдеггер у контексті дослідження проблеми аутентичності індивіда. У постструктуралістичному напрямі переосмислювалась роль відмінностей як альтернативи тотожності, акцентувалась увага на ролі Другого та Іншого для самоідентичності (Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, Ж. Бодрійяр). У феноменологічній традиції, яка представлена Е. Гуссерлем, розкривається життєвий світ людини, який стає своєрідним мостом у соціологічній інтерпретації ідентичності.

Ідентичність розглядається як соціальне утворення, саморозуміння індивіда трактується через сприйняття його іншими. Феноменологія тілесності М. Мерло-Понті представляє основу самоідентифікації через тілесну самопрезентацію. Важливі ідеї для аналізу проблеми ідентичності містяться у сучасних соціально-етичних концепціях Х. Йонаса, К. О. Апеля, Е. Левінаса, в яких розглядаються виклики сучасної цивілізації та зміна місця в ній людини. Висвітлення моральних аспектів особистісної ідентифікації в епоху новітніх біотехнологій здійснювали Ю. Габермас, Ф. Фукуяма, Д. Міт, Х. Хакер, П. Д. Тищенко, Б. Г. Юдін та ін.

Ідентичність слід розуміти як самототожність, яку людина намагається набутти, освоїти чи створити, сконструювати у різних культурних практиках. Саме тому дослідження самоідентичності вимагає контекстуальності таких актуальних проблем, як штучне запліднення, клонування, народження дитини “на замовлення” з визначеними характеристиками та якостями.

Мета цього дослідження – окреслити контури проблеми ідентичності людини у сфері біотехнологічних практик і виявити в них антропологічні модальності, які можуть стати частиною філософського осмислення проблеми людини в сучасному трансформаційному світі.

Об’єктом дослідження є новітні технології у сфері науки і техніки та їх вплив на трансформацію людини та суспільства.

Предмет дослідження становить філософська рефлексія можливих ризиків зміни ідентичностей в епоху новітніх біотехнологій та можливі антропосоціальні наслідки втручання в онтологічні основи людського життя.

Початок третього тисячоліття характеризується динамічним розвитком біологічних та медичних наук, створенням на їх основі сучасних біотехнологій, які можуть докорінно змінити сучасне суспільство. Біомедичні технології, як частина науково-експериментального знання, втручаються у сферу біо– і антропогенезу, заповзято здійснюючи активні спроби створити новітню живу, мислячу матерію, оминаючи еволюційно-природні цикли. Штучне запліднення (в тому числі екстракорпоральне), сурогатне материнство, трансплантація органів і тканин людини, штучне підтримання життя та деякі інші технології викликають серйозну стурбованість суспільства в рамках проблеми ідентичності індивіда, що виражається через посилення протиріччя між людиною і природою, природним та штучним, усвідомленням власних дій та самих себе.

Проблема самоідентифікації людини під впливом стрімкого та

динамічного прогресу біотехнологій акумулюється у новій технократично орієнтованій ідеології ліберальної євгеніки. Ліберальна євгеніка – це установка на покращення спадковості нащадків. Євгенічний метод, як метод селекції, що був запозичений з тваринництва, визначає відношення до населення як до предмета маніпуляційних впливів, як до засобу досягнення надіндивідуальних цілей та цінностей, наприклад, расових чи державних.

У філософсько-антропологічному значенні ліберальна євгеніка являє собою якісно нове ідеологічне та практичне утворення. На відміну від традиційної євгеніки, ліберальна предметом свого впливу обирає не генофонд нації, а геном окремої людини. Замість централізованого планування генетичних якостей майбутніх поколінь вона пропонує придбати індивідуальний набір євгенічних послуг для вдосконалення геному майбутньої дитини в "генетичному супермаркеті". Значення ліберальної євгеніки полягає в її яскравому вираженні свободи споживацького інтересу та ідеології ринкового суспільства.

Звернення до євгенічного втручання на рівні окремого геному створює передумову для євгенічної політики, в якій головна роль відводиться не державі, а потенційним батькам чи індивідам, які бажають покращити свої біологічні характеристики.

Доцільний підбір виробників для одержання здорового потомства руйнує стародавній культурний інститут кохання як свободи вибору шлюбного партнера, який є основою самосвідомості та самоідентичності людини. Оскільки ліберальна євгеніка дотримується свободи репродуктивного вибору, то цей вибір, втративши еротичне забарвлення та статевий потяг, стає раціональним вибором покупців на ринку євгенічно-генетичних послуг.

Успіхи геноміки створюють наукову основу і задають структуру онтології для ідеології ліберальної євгеніки. Новітні технології доїмплантаційної діагностики, терапії і вдосконалення генетичних якостей ембріонів відкривають можливості для цілеспрямованих маніпуляцій з ними, відбору найбільш вдалих варіантів до моменту трансплантації технологічно вдосконаленого ембріона. Одночасно технології пренатальної діагностики і лікування створюють можливість контролю за розвитком плоду в бажаному напрямі в утробі матері, а проекти створення штучної матки підвищують рівень контролю за процесом розвитку плоду від моменту зачаття до народження, перетворивши новонароджену дитину в біотехнологічний продукт (фабрика із виготовлення дітей – див. О. Хакслі). Нові біотехнологічні методики не тільки перетворюють новонароджених на біотехнологічний продукт,

живу річ, а як підкреслив П. Д. Тищенко, що найбільш ліберально налаштовані ентузіасти біотехнологічного прогресу вважають, що “все це приведе до “звільнення жінки від тягару репродуктивних функцій” для творчої соціально корисної діяльності” [6, с. 315]. Це ще один фактор перетворення жіночої та чоловічої самоідентичності, який може призвести до появи нової ідентичності – андроїда.

Особливу увагу та занепокоєність сьогодні викликають генна інженерія та генні технології (генодіагностика, генотерапія, створення трансгенних тварин і рослин, клонування та ін.), які втручаються в онтологічні основи буття всього живого, в сакральні, сутнісні характеристики людини, прагнучи визначити спадкові ознаки майбутніх поколінь людей і не тільки. Сьогодні, як ніколи, гостро постає питання про перегляд пріоритетів сучасної науки, техніки і технології, об’єктивних оцінок допустимих меж втручання у світ природи загалом та світ людини зокрема. Наприклад, втручання генетичного дизайнера, який приймає рішення щодо генів маніпуляцій іншої людини відповідно до власних уподобань чи відповідно до суспільних стереотипів, моди тощо, в односторонньому порядку та незворотним чином втручається у механізм формування ідентичності майбутньої особистості. При цьому він не накладає на свободу формування майбутньої особистості ніяких обмежень. “Але, – як вдало відзначає Ю. Габермас, – перетворюючись у співавтора чужого життя, він (генетичний дизайнер) ніби з середини втручається в автономну свідомість іншої особистості” [2, с. 94]. У генетично запрограмованій особистості, яка втратила усвідомлення контингенції природних біографічних начал, тобто незалежних передумов свого життя, не сформується ментальна відповідальність, яку особистість повинна ретроспективно покласти тільки на саму себе за період свого життя. Мова тут не йде про часткову зміну якостей, які не торкаються ідентичності індивіда, який піддався генетичному втручання (наприклад, колір очей, волосся тощо).

Аргумент проти генетичного втручання чужого впливу стосується обставин формування незворотних установок, запозіхань на ядро життя та ідентичності майбутньої особистості. Розщеплення власної ідентичності відбувається внаслідок евгенічного сценарію, згідно з яким власні життєві наміри індивіда вступають у конфлікт з генетично фіксованими намірами іншої особи (чи то генетичного дизайнера, чи то батьків). Експерименти з генетичним програмуванням, яке буде впливати на ідентичність майбутньої особистості, насамперед стосуються селекції статі. Ю. Габермас вважає, що “особистість – це завжди чоловік або жінка, вона має ту чи іншу стать; іншу стать вона

не може сприйняти без того, щоб одночасно не стати іншою особистістю. Якщо особистісна ідентичність не може бути підтверджена, то та ж сама особистість втрачає точку опори..." [2, с. 102].

Питання ідентичності безпосередньо стосуються питань: хто ми такі, ким прагнемо бути і як нам належить розуміти самих себе? Виникають ці та інші питання у зв'язку із генними маніпуляціями, що пов'язані з видовою сутністю людського роду та її ідентифікації як людей, які відрізняють себе від інших живих істот. Проблема саморозуміння самих себе як видових істот не стосується специфіки культур, які є різноманітними, а образу людини, який у своїй антропологічній всезагальності завжди і всюди є одним і тим самим. Тенденції поширення застосування генних технологій підривають образ, створений нами про самих себе як про культурну видову істоту, якій немає альтернативи. Слід відзначити, що саморозуміння людини як видової істоти утворює контекст наших правових і моральних поглядів і переконань. Якщо ми розуміємо самих себе як моральних особистостей, то, очевидно, виходимо з того, що діємо і виражаємо судження свої власні, а не чужі. Саме з позиції можливості бути самим собою "чужий план", що вторгається разом із генетичною програмою в історію нашого життя, може стати тим фактором, який стане на заваді прагненню бути самим собою. Для можливості бути самим собою вкрай необхідно, щоб особистість почувала себе у своєму тілі як вдома. Тіло – це посередник втілення особистісного існування. За допомогою тіла поєднуються смисли направленості центра і периферії, свого і чужого. Ю. Габермас говорить про те, що "втілення особистості в тілі робить можливим не тільки встановлення відмінності активного і пасивного, ... воно заставляє проводити диференціацію між діями, які ми приписуємо самим собі, і діями, які ми приписуємо іншим" [2, с. 70]. Проте тілесне існування дозволяє проводити цю диференціацію в перспективі лише за умови, що особистість ідентифікує себе зі своїм тілом. Якщо особистість здатна відчувати себе єдиною зі своїм тілом, то вона повинна сприймати його у своєму досвіді як таке, що виростає природно – як продовження органічного, саморегенеруючого життя, із лона якого народилася ця особистість.

Біомедичні технології як різновид сучасних біотехнологій несуть у собі особливий ризик для людини, оскільки ними визначаються можливості найрадикальніших модифікацій тілесного і психічного існування людини. Дослідження та використання ембріонів у споживацьких цілях, а також доїмплантаційна діагностика ілюструють інструменталізацію та технізацію індивідів, створюють загрозу, що насувається на нас з боку ліберальної еволюції. Біотехнології зводять

нанівець нашу ідентичність як видових істот, оскільки генетична маніпуляція є найбільшим втручанням у тілесну недоторканість людини, яку тільки можна собі уявити. Вона пов'язана з непередбачуваним ризиком для конкретної людини, яка (якщо виживе) буде змушена жити мутантом. Яка така властивість, що її можна надати людині шляхом генетичних маніпуляцій, була би настільки цінною, що могла би виправдати цей ризик? Людські чесноти, моральні настанови та властивості залежать від власного рішення особи, її свободи (вони є духовними властивостями, завдяки яким ми ідентифікуємо себе як видові істоти) і тому не можуть бути наслідком генетичних втручань.

Сучасні біотехнології змінюють наші звичні диференціації між тим, що природно виростає, і тим, що зроблено людиною, між суб'єктивним і об'єктивним. Знання людини про обставини свого євгенічного програмування, інструменталізації її природи можуть серйозно торкнутися її ставлення до свого тілесного і душевного існування. Зміна у свідомості відбудеться у результаті зміни перспективи, переходу від перфомативної установки, яка сприймає себе в першій особі відносно прожитого життя, до перспективи стороннього спостерігача, коли власне тіло людини від народження сприймається нею як об'єкт втручання з боку. Ю. Габермас підкреслює: "Якщо підростаюча людина дізнається про ту дизайнерську процедуру, якій піддали її інші люди заради специфічної зміни її генетичної структури, то перспектива штучно створеної істоти цілком може витіснити у такої людини сприйняття її самої себе як природно виростаючого тілесного буття. Внаслідок цього дедиференціація відмінності між "тим, що виростало" і "тим, що зроблено" проникає й у власну екзистенцію людини" [2, с. 65]. У тій мірі, в якій природна еволюція видів стає об'єктом генно-технологічного втручання і, як наслідок, потрапляє у сферу нашої відповідальної діяльності, відмінності між раніше окремими у нашому життєвому світі категоріями виробленого і того, що виникло природно, зникають. Це може призвести до появи спантеличеної, заплутаної свідомості, яка розуміє, що наша суб'єктивна природа, яка переживається як щось не призначене для використання іншими, насправді виникає в результаті генно-технологічного втручання, що відбулося ще до народження, шляхом інструменталізації фрагмента зовнішньої природи. Отже, біотехнології змінюють саморозуміння генетично запрограмованої особистості.

Не варто виключати чи ігнорувати того, що знання про євгенічне програмування свого генофонду обмежить автономію окремої людини, підірве принципово симетричні стосунки між вільними і рівними особистостями. Випадковість процесу запліднення і непередбачува-

ність хромосомних обмінів створюють умову некерованості природним процесом. На цьому ґрунтується принцип егалітарності, тобто рівності міжособистісних відношень. Те, що людина отримує від природи, не залежить від її соціального статусу та заслуг батьків. Некерованість генетичними задатками майбутнього індивіда є важливою передумовою його самосвідомості та самоідентичності як особистості, що наділена свободою. Егалітарність стосунків поширюється і по вертикалі – це стосунки між батьками і дітьми, і по горизонталі – взаємини між ровесниками. Егалітарність визначає досить симетричні структури взаємної відповідальності.

Особистість може розглядати себе як автора своїх дій та джерело аутентичних домагань лише в тому випадку, коли вона підпорядкована континуїтету самості, яка залишається ідентичною самій собі протягом всієї історії життя. Стосовно підпорядкування континуїтету самості Ю. Габермас зазначає, що "континуїтування буття самого себе можливе для нас у вимірі історії життя лише тому, що ми здатні зафіксувати відмінність між тим, що є, і тим, що з нами відбувається, в рамках тілесного існування, яке передбачає наявність за процесом соціалізації деякої споконвічної природної долі" [2, с. 72].

Якщо в генетичній програмі власного організму "вселяються" чужі замисли, то чи може в такому випадку народження означати таке начало, яке здатне завжди ставати новим началом? Ю. Габермас вважає, що той, хто зіткнеться з наявністю у своєму генофонді слідів чужого замислу, повинен якимось на це реагувати: "Запрограмована особистість розуміє проникнення в неї шляхом зміни її геному намір "програміста" не як природний факт, а як контингентну обставину, яка обмежує ігрове поле її діяльності" [2, с. 73].

Генні маніпуляції або, інакше кажучи, інструменталізація індивіда перетворює його у річ, що безперечно вплине і на його здатність бути самим собою, і на його стосунки з іншими людьми. Чи зможемо ми розуміти самих себе як особистостей, які сприймають себе нероздільними творцями власного життя і які належать до всіх людей виключно як до рівних за натальністю особистостей? Особистісна свобода переживається як власна, якщо виключає вплив з боку інших осіб. Саме природна натальність виконує роль позбавленого будь-якого підпорядкування начала. З народженням кожної дитини починається не просто інша, але нова історія життя. Емфатичне начало людського життя здатне у вільному рішенні створити нове начало.

Люди відчують у собі, у своїх вчинках свободу почати щось нове тому, що вже саме народження означає новий початок. Ханна Арендт

стверджує, що “новий початок, який приходить у світ з кожним народженням, лише тому здатний досягти значущості у світі, що прибульцю притаманна здатність самому вносити нову ініціативу, тобто поступати. У значенні ініціативи – покладання “initium” – елемент дії, вчинку прихований у будь-якій людській діяльності, і це означає не що інше, як саме те, що всю цю діяльність здійснюють істоти, які прийшли у світ через народження і підпорядковані умовам народжуваності (натальності)” [1, с. 16].

Дослідження, що проводяться на ембріонах, і доімплантаційна діагностика викликають нашу чималу стурбованість, оскільки вони екземпліфікують небезпеку, пов’язану з перспективою “виращування людей” [8], а, отже, втрати персональної ідентичності. Впровадження орієнтованих на преференції біотехнологічних методів поводження з людським життям не може не торкнутися нашого нормативного саморозуміння. Розвиток нових репродуктивних технологій (використання для виношування плоду “сурогатних” матерів, експерименти зі створенням штучної матки та ін.) розщепляють ядро традиційної самоідентичності людини в системі родинних стосунків з такими ідентифікаціями, як син, дочка, брат, сестра, мама, батько, бубуся, дідусь тощо.

Розвиток технологій контрацепції та широке застосування технологій екстракорпорального запліднення руйнує зв’язок між зачаттям і статевою близькістю батьків, в якому дитина зачинається внаслідок “єднання в любові”, пропонуючи технічні засоби для запліднення в “пробірці”. Сучасні репродуктивні технології віддаляють еротичне життя від дітонародження, максимально технологізуючи останнє. Власне і саме еротичне життя наскрізь пронизане медикалізованими технологіями контролю потенції, потягу, сексу тощо. Технологія репродуктивного клонування може зробити непотрібним саме зачаття, привнести втрату змісту основоположних культурних символів-ідентичностей – чоловічого і жіночого начал.

У народженої з “пробірки” дитини може бути декілька мам (одна – біологічна, яка дала яйцеклітку, друга – яка виносила у своїй утробі і народила, третя – соціальна, що замовила цю послугу і усиновила дитину), може бути і кілька батьків (донор сперми, усиновлювач). Дуже часто трапляється, що “сурогатною” мамою, яка виношує і народжує дитину, виступає бабця, в результаті виникають гібридні ідентичності мами-бабусі новонародженого.

Клонування та інші репродуктивні технології створюють ситуації, при яких народжувані діти взагалі ні в якому смислі не будуть мати ні батька, ні матері, тобто виникне нова ідентичність “клону Бокановського” [8].

Втручання у пренатальне розподілення генетичних ресурсів означає нову визначеність ігрових просторів, в рамках яких майбутня особистість не зможе користуватися своєю свободою для формування власного життєвого обліку.

Тілесна видова ідентичність, перетворившись на об'єкт спостережень і маніпуляцій з боку генної інженерії, опинилась під загрозою у зв'язку з розвитком методів виробництва трансгенних тварин (тобто тварин із "вбудованими" у їх геном генів людини), а також генної терапії і генетичного покращення людських якостей. Генні технології намагаються для вирішення людських проблем здійснювати трансплантацію в геном людини генів тварин. Внаслідок таких маніпуляцій можливий видовий регрес в еволюції людства. А як можна ідентифікувати такого мутанта, геном якого ввібрав різні видові істоти? Результати схрещування і виведення нових сортів, порід свідчать, що такі екземпляри більш вразливі до різних хвороб, не вирізняються життєвою силою. Тоді виникає питання: для чого всі ці маніпуляції, які можуть призвести до втрати генетичної межі, яка відокремлює світ людини від нволишньої природи, втрати біоідентичності як форми ми-ідентичності (або видової ідентичності)? Наш сучасник, американський філософ Ф. Фукуяма, розмірковуючи про наслідки біотехнологічної революції та постлюдське майбутнє застерігає, що постлюдський світ буде виглядати зовсім не так як наш – вільний, рівний, процвітаючий, турботливий, співчутливий, – тільки з кращою медициною, тривалішим життям та з більш високим рівнем інтелекту. Філософ прогнозує, що "постлюдський світ може виявитися куди більш ієрархічним і конкурентним, ніж наш сьогоdnішній, а тому повний соціальних конфліктів. Це може бути світ, де втрачено буде будь-яке поняття "загальнолюдського", тому що ми перемішаємо гени людини з генами стількох видів, що уже не будемо ясно розуміти, що таке людина" [7, с. 308].

Важко сказати, в якому сенсі людина залишиться собою, якщо змінить свою генетичну ідентичність, включивши у свій геном, наприклад, частину геному мишей, щурів для підвищення стійкості до несприятливих факторів зовнішнього середовища, частину геному свиней для ксено-трансплантацій, як величезний резервуар додаткових органів, певні гени рослин для більш ефективної утилізації сонячної енергії тощо. Яскравий приклад такого життя змальовує Р. Шеклі у праці "Обмін розумів" [9].

Технократичний прогресизм захоплений екзистенційно небезпечною грою в Бога, яка полягає у спробі власними силами, на основі власних знань і за своєю подобою (власною самоідентифікацією) намагається створити ремейк людини з кращими, вдосконаленими якос-

тями та здібностями. Спроби за допомогою генетичних маніпуляцій “вивести нову” людину, пристосовану до виконання певних технічних завдань (наприклад, “витворити” людину-танкіста або пілота без кінцівок, і тим самим покращуючи конструкцію та бойові якості танка чи літака), або ж в ім’я тріумфу науково-технічної спроможності схрестити людину з твариною, продукуючи таким чином гібридну істоту, є найогиднішим моральним збоченням, яке тільки можна собі уявити. Породжені технологічним імперативом, такі намагання та інтенції трактують людину як річ, засіб, придатак до техніки і є виявом хворої уяви особи, яка ідентифікує себе з найвищим божеством Всесвіту. П. Гусак, науковий працівник Інституту родини та подружнього життя Львівської богословської академії, вважає, що така особа “... ненавидить не тільки Бога, але й речі у їхній “даності”, у їхній специфічній суті, тому що вона не може стерпіти, що існують речі, які не є її витворами і прагне їх зруйнувати та перетворити в об’єкти, які відображали би її силу та залежали б від неї” [3]. До речей, які людина не може стерпіти, належить і її власна природа. Генетичний дизайнер чи конструктор не може змиритися з тим, що людська природа не підвладна йому, а дана заздалегідь, і тому прагне самовільно витворити навіть свою власну природу.

Принципова неконтрольованість та непередбачуваність наслідків радикальних маніпуляцій на фундаментальному біологічному рівні перетворює гру в Бога в небезпечну гру зі смертю, знищенням життя на Землі.

Ю. Габермас вважає, що ліберальна евгеніка підмінює комунікативний зв’язок у суспільстві між батьками і дітьми маніпулятивним зв’язком між виробником дитини як продукта біотехнологій і самою дитиною як своєрідним біотехнологічним виробом.

Як тільки дорослі почнуть розглядати бажаний генетичний арсенал нащадків як продукт, форму якого можна змінити, придумуючи на власний розсуд відповідний дизайн, вони почнуть використовувати стосовно власних творінь, які одержать у результаті генетичних маніпуляцій, такий тип управління, який втручатиметься у соматичні основи спонтанного ставлення до себе і етичної свободи іншої особистості. Такий тип управління, на думку Ю. Габермаса, можливий лише щодо речей, але аж ніяк не до людей [2, с. 24].

Відбувається перетворення генетичної основи існування окремої людини як природного дару у виріб іншої людини, яке несе у собі загрозу основам самоідентичності сучасної людини.

Змінюються передумови етики виду. Як тільки людина намага-

ється взяти під контроль власну еволюцію, з'являється можливість говорити про етичний аспект видоперетворення "homo sapiens". Ю. Габермас підкреслює: "При цьому мова не йде про культурно-критичний жест протесту проти прогресу наукового пізнання, який викликає всезагальне схвалення, а тільки про те, чи зачіпає і якщо так, то як ріст цих наукових досягнень зачіпає нашу самосвідомість як істот, що чинять (поступають) відповідально" [2, с. 22].

Сьогодні вже існує чимало технологій продукування самоідентичності людини. Деякі технології постають як нескінчений ланцюг ритуально повторюваних елементарних поведінкових блоків "стимул-реакцій", створених на основі телераklam. Тищенко П. Д. наводить вдалий приклад таких "стимул-реакцій": "прокинувшись, умиваюся милом "Сеїфгард", щоб убити всі мікроби; чищу зуби пастою "Блендамед", щоб попередити карієс; приймаю душ і мию голову шампунем "Head and Shoulders" від перхоті; випиваю каву, щоб стимулювати себе; викурюю сигарету, щоб прочистити мізки; потім жую жуйку "Дірол", щоб відбілити зуби, позбавитися дурного запаху з рота і запобігти карієсу; перед роботою вживаю транквілізатор від стресу, валокордин від серця, гастрофарм (мезим тощо) від шлунка, анальгін від голови і т. д. Ввечері – приймаю структуровану "Хортицю" ("Медоф" тощо), щоб розслабитися, транквілізатор, щоб заспокоїтися, каву, щоб бути бадьорим, препарат віагри для підвищення потенції, а на ніч – снодійне, щоб заснути. All is under control!" [5, с. 44].

Людина приводить себе до рівня суспільних стандартів як деяку річ, яка повинна відповідати певним визначеним стандартам нормативності. У цій практиці стандартності людина усвідомлює себе як подвоєну суб'єктивну сутність – активний суб'єкт, який обирає та діє, і пасивний послушний виконавець, зомбі.

Висновок. Таким чином, біотехнології володіють потужною антропологічною активністю, продукуючи людину в усіх її проявах. Біотехнології – це лише історично особлива форма парадоксальної діяльної уваги людини до себе самої. Відбувається радикальна переструктуралізація розуміння і трактування людини. Головна зміна полягає в медикалізації самого естетичного погляду на людину. Місце "спасіння" і "страждання" як смислового центру християнського розуміння людини витісняється ідеєю здоров'я, а місце "святого" як еталон самоідентичності займає "атлет".

Поширення ідеології ліберальної евгеніки має велике значення в антропологічному аспекті, тому що зачіпає онтологічну основу самоідентичності сучасної людини, розмиває межу між природним і

штучним у тілесній фактурі людської істоти. Для штучно створених істот (об'єкт-суб'єктів) виникає новий вид ставлення до самих себе, який зачіпає їх онтологію органічного субстрату. При цьому затруднюється ідентифікація і самоідентифікація об'єкт-суб'єктів. Біотехнології ставлять під сумнів питання існування й сутності (самоідентичності) не тільки окремої людини, а й людства в цілому.

Необхідно обґрунтувати захист цілісності генних структур щодо яких неприпустимі жодні маніпуляції і жодний чужий вплив на біологічні основи особистісної ідентичності. Актуальним для нашого часу є захист людини від такого прогресу науки і техніки, який несе небезпечні ризики і негативні наслідки. Сьогодні потрібний юридичний захист, який можна було б реалізувати у праві на генетичну спадковість через заборону штучного втручання у геном.

Література:

1. Аренд Х. Vita active или О деятельной жизни / Х. Аренд; пер. В. В. Библихина. – СПб. : Алетейя, 2000. – 448 с.
2. Габермас Ю. Будущее человеческой природы / Ю. Габермас. – М. : Издательство “Весь Мир”, 2002. – 144 с.
3. Гусак П. Моральні та правові аспекти допоміжних репродуктивних технологій / Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.family-institute.org.ua/downloads/file/visnyk2/st4%20v2.pdf>.
4. Кант И. Религия в пределах только разума / И. Кант. – М. : Изд-во: Директ-Медиа, 2002. – 416 с.
5. Тищенко П. Д. Био-власть в эпоху биотехнологий / П. Д. Тищенко. – М. : РАН. Ин-т философии, 2001. – 196 с.
6. Тищенко П. Д. Новейшие биомедицинские технологии: Философско-антропологический анализ / П. Д. Тищенко // Вызов познанию: Стратегии развития науки в современном мире / отв. ред. Н. К. Удумян. – М. : Наука, 2004. – С. 309–332.
7. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехно-логической революции / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. М. Б. Левина. – М. : ООО “Издательство АСТ”: ОАО “ЛЮКС”, 2004. – 349 с.
8. Хаксли О. О дивный новый мир / О. Хаксли. – М. : Издательство: Азбука, 2006. – 256 с.
9. Шекли Р. Обмен разумов / Р. Шекли // Обмен разумов. – М. : Эксмо, 2009. – С. 5-97.

Стаття рекомендована до друку ухвалою кафедри філософії та політології Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ, протокол № 7 від 4.11.2011 року